

Akcija podmornica na Jadranu u II Svjetskom ratu

Šestoga aprila 1941. g. osovinske snage izvršile su napad na Jugoslaviju. U sastavu svoje flote Jugoslavija je imala 4 podmornice (2 veće i 2 manje). Podmornice Hrabri i Osvetnik trebale su učestvovati u zadarskoj operaciji, do koje u međuvremenu nije došlo. Druge dvije, Nebojša i Smeli otplovile su na večer 9. 04. u južni Jadran radi vršenja akcije protiv italijanskog saobraćaja. Oko 08,00 11. nekoliko brzih jedinica izvršilo je napad dubinskim bombama na Nebojšu, a pošto je komandant na osnovu ovoga pretpostavio da je protivnik upoznat sa boravkom podmornice u tom području, odlučio je da se vrati u bazu. Tako se Nebojša vratila u bazu noću 11/12. a da uopće nije opazila protivničke brodove. Smeli se vratila 14. ili 15. po naredenju štaba flote. Prema poslijeratnim italijanskim podacima u vrijeme patroliranja ovih podmornica odvijao se vrlo intenzivan saobraćaj u ovome području. Za ilustraciju ovoga može se navesti podatak da je 10. i 11. na relaciji Bari — Drač i obratno plovilo 5 konvoja sa ukupno 14 brodova, Drač — Brindisi 1 konvoj sa 3 broda, Brindisi — Valona i obratno 3 konvoja sa 6 brodova. Slijedeća dva dana, 12. i 13. na relaciji Bari — Drač i obratno plovilo je 8 konvoja sa 22 broda, a Brindizi — Valona i obratno 2 konvoja sa 5 brodova. Ovo pokazuje da je težište u saobraćaju bilo na sjevernim rutama, odnosno onima koje su bliže jugoslavenskim bazama. Potrebno je također istaknuti da su pravci podilaženja u ReP (marš do ReP) bili kraći nego grčkih ili britanskih (Boka — Otrantska vrata 140 M). Čak nije trebalo ploviti niti tako daleko, jer na temelju prednje ilustracije vidi se, da su rute protivničkog saobraćaja bile još i bliže. Izgleda da operativne komande nisu imale jasno određenu koncepciju u upotrebi pomorskih snaga. Dok je ratni plan jugoslavenskog Generalštaba predviđao ofanzivna dejstva kopnene vojske na frontu prema Albaniji, jugoslavenskoj floti nisu dati odgovarajući zadaci u vezi sa time, iako su se oni pri brižljivoj procjeni protivnika u Albaniji i njegovih potreba mogli nazirati, pogotovo kada se taj protivnik u Albaniji morao boriti istovremeno na dva fronta. Grčki Admiralštab imao je u tome pogledu realniju predodžbu. Samo ovih nekoliko ilustracija intenziteta saobraćaja pokazuje da su potrebe za ratnim materijalom i živom silom italijanske vojske bile veoma velike, kako bi mogle izvršavati svoje operativno-taktičke zadatke. Prema tome, uspjesi snaga Ratne mornarice (uključujući uz podmornice, površinske snage i pomorsko vazduhoplovstvo) direktno bi potpomagali operacije vlastite kopnene vojske. Iz takve loše procjene upotrebe mornaričkih snaga proizašlo je i loše grupiranje podmor-

nica (dvije za zadarsku operaciju, a dvije za južni Jadran). Nadalje, bilo je poznato da u južnom Jadranu djeluju grčke i britanske podmornice, a s tim u vezi sa jugoslavenske strane nije učinjen niti pokušaj da se usklade akcije pomorskih snaga protiv zajedničkog protivnika na moru. Podmorničke snage bile bi gotovo udvostručene, a to bi najvjerovatnije rezultiralo u cjelini većim efektom. To je uslovalo da su konačni rezultati podmorničkih akcija u periodu aprilskog rata, bili općenito loši, kako sa jugoslavenske tako i sa grčke strane.

U vrijeme grčko-italijanskog rata 18 italijanskih podmornica bilo je angažirano u obezbjeđenju pom. saobraćaja između Italije i Albanije. One su patrolirale u tri podmornička rajona (ReP) (sjeverno i južno od Ortantskih vrati i duž zapadnih jonskih otoka) sa zadatkom da pravovremeno otkriju i napadnu pomorske snage protivnika. U tome periodu podmornice su izvršile 33 takva zadatka. Najčešće je istovremeno bila angažirano 2 — 3 podmornice, a povremeno 3 — 4. U ovakvom defanzivnom vidu upotrebe podmornica nije mogla ispoljiti sve svoje osobine koje je inače ona ispoljavala u okvirima rata na moru. Ovo posebno pada u oči pri razmatranju položaja Italije na južnom Jadranu, gdje je u to doba imala strategijsku prevlast na moru i u zraku.

Po završetku rata u Bokokotorski zaliv uplovila je britanska podmornica Regent koja je isplovila sa Malte 17. 04. Jugoslavija je kapitulirala u međuvremenu dok je podmornica stigla do Boke. Njen zadatak je bio, da ukrca britanskog ambasadora Campbella i njegove suradnike. Regent je uplovila u Boku 22. j u površinskoj vožnji, sa posadom na borbenim stanicama i spremna za brzo ronjenje, sa bijelom zastavom na jarbolu, prošla pokraj Hercegnovog i prosljedila do Đenovića. Nakon stanovitog vremena na podmornicu su se ukrcali jedan jugoslavenski pomorski oficir i lučki pilot koji su komandanta podmornice, poručnika bojnog broda H. C. Browne, obavijestili o kapitulaciji Jugoslavije, da je cijelo područje Boke pod okupacijom Italije i da je mr. Campbell u Hercegnovom. Sa pomorskim oficijom podmornica se vraća do Zelenike, dok pilot se vratio na obalu da telefonski obavijesti Ambasadora. Po dolasku u Zeleniku uspostavljena je veza sa jednim italijanskim oficijom i utanačeno je da će poručnik D. Lambert otići do Italijanskog admirala i stupiti u kontakt sa Ambasadorom, dok će se istovremeno na podmornicu ukrcati se jedan kapetan kopnene vojske. Podmornica je ležala kraj pristana u plitkoj vodi za ronjenje, a iznad nje kružili su avioni. Negdje poslije 1530 iz grupe su se izdvojila dva aviona i počela sa obrušavanjem na Regenta.

Bombe koje su pale u neposrednoj blizini pokazale su da je podmornica bila cilj ovoga napada. Zbog sigurnosti podmornice komandant odlučuje da odmah otplovi. Upravo podmornicu prema dubokoj vodi, zaronio i plovio na periskopskoj dubini prema izlazu. Avioni su pratili podmornicu i povremeno gađali njen periskop. Ubrzo je bila izvan Bokotorskog zaliva, noseći italijanskog oficira izbjegla minska polja ispred Boke i 26. stigla na Maltu. Britanski izvori navode da su napad izvršili njemački avioni. Ovaj pothvat je izuzetan, gdje je podmornica sticajem okolnosti, upotrebljena u ulozi parlamentera. Avioni su svojim aktom narušili status nepovredivosti koji je podmornica imala u svojoj misiji, pogotovo kada je kontakt bio već prihvaćen od protivnika. Do kraja aprila završava se period vrlo intenzivnih podmorničkih akcija na Jadranu koje su bile uslovljene strategijsko-operativnom situacijom na Blakanu uopće, a posebno u južnom Jadranu. Promjenom te situacije opada učestalost boravka savezničkih podmornica u Jadranu, iako se i dalje održava stanoviti kontinuitet. U toku ovih 11 mjeseci rata podmornice su ulazile u Jadran radi akcija protiv protivničkog pomorskog saobraćaja, koliko je poznato, 27 puta (17 puta grčke, 8 puta britanske i 2 puta su bile u patroli jugoslavenske). Iako možda rezultati koje su pri tome postigle, nisu srazmjerni tome, pri uspoređenju sa onima postignutim u Sredozemlju, značajno je to, da su mjere koje je protivnik poduzimao za obezbjeđenje pomorskog saobraćaja predstavljale za njega posebne napore i trošenje snaga. Promatrajući to sa toga stajališta, značaj podmorničkih dejstava u Jadranu daleko je veći od neposrednih uspjeha podmornica (potopile su 9 trg. brodova sa 29.892 brt, 1 torpiljarku i oštetile 3 broda).

DOBA ITALIJANSKE OKUPACIJE ISTOČNOG JADRANA

U razdoblju maj — septembar 1941. god. odvija se na Jadranu veoma živ italijanski saobraćaj. Oko 720 plovidbi konvoja i samostalnih brodova zabilježeno je u tome vremenu (prosječno to je iznosilo oko 144 plovidbi mjesečno). Ali u tome periodu opao je intenzitet podmorničkih aktivnosti. Podmornica Triumph tokom septembra 1941. boravila je u Jadranu i 22. 09. iskrcala je u Crnogorskom primorju britanskog kapetana Hudsona i tri pripadnika bivše jugoslavenske vojske. Britanski izvori, koji daju podatke o operacijama na Mediteranu (uključivo i Jadran), ne spominju boravak neke druge podmornice do konca godine. Međutim, italijanski izvori navode gubitke svojih brodova uslijed dejstva podmornica. Tanker Meteor (1685 brt) potopljen je 31. 10. torpedom, 2 M ispred Punta Penna (Ortona), dok je nekoliko dana ranije 24. 10. jedna podmornica napala artiljerijskom vatrom parobrod Padenna, na ruti Bari — Brindisi, ali je bila prisiljena da zaroni. Oko 13 M ispred Brindisia 25. 11. torpedom je pogođen motorni brod Attilio Deffenu (3510 brt), koji je kasnije potonuo. S obzirom na ove činjenice, najmanje jedna, a vjerovatno dvije podmornice bile su u južnom Jadranu tokom oktobra i novembra 1941. godine.

U 1941. godini strateški položaj na Sredozemlju izmjenio se na štetu Saveznika. Osovine države u svojim rukama gotovo cijelu obalu južne Evrope, stekle su značajne avio-baze koje su otežavale operacije savezničkih površinskih snaga. Koncem te godine Sredozemna flota pretrpjela je osjetne gubitke (italijanski prepad diverzantima na Aleksandriju). Tako da su podmornice poprimile još izražajniju ulogu i one su predstavljale osnovnu snagu za dejstva ispred protivničke obale i na centralnom dijelu Sredozemlja. To je bio jedan od razloga za slabije angažiranje u Jadranu, ali ne potpuno napuštanje tog operativnog područja. (Hitler je u pismu Duceu septembra 1941. zahtijevao da se poklone veća pažnja obezbjeđenju konvoja za Libiju. U novembru je britanska ofanziva odbacila osovinske snage u Libiji na zapad i deblokirala Tobruk, a to je bio uspjeh i britanskih podmornica, pošto su njihovi uspjesi na Sredozemlju značili manji priliv osovinskih pojačanja u Libiju i time slabili njihove operativne mogućnosti.)

U januaru 1942. britanska podmornica Thorn patrolira u sjevernom Jadranu, pošto je prethodno iskrcala na

otok Mljet dva obavještajca jugoslavenske emigrantske vlade. Ispred rta Kamenjak, 30. 01. oko 1410 potopila je torpedima italijansku podmornicu Medusa (599 t). Dva dana ranije kod rta Ploča potopljen je parobrod Ninuccia (4583 brt) torpedima i artiljerijskom vatrom, najvjerovatnije od iste podmornice. Ovo se odigralo u neposrednoj blizini obalne baterije Zečevo. Italijanski izvori registrirali su 13. 02. neuspješni torpedni napad podmornice na konvoj koji je plovio na ruti Bari — Drač.

U martu u jadranskim vodama patrolira podmornica Upholder, jedna od najpoznatijih podmornica koje su operirale na Sredozemlju. Njen komandant poručnik bojnog broda David Wanklyn dobio je prvi od podmorničara u II svjetskom ratu najviše odlikovanje Victoria Cross. To mu je bila jedna od zadnjih patrola, jer je već 14. 04. bila potopljena u Sredozemlju. No da se vratimo na martovsku patrolu u Jadranu. Osamnaestog marta nalazila se ispred Brindisija, gdje je na udaljenosti od oko 4 M od luke opazila uz pomoć hidroфона i periskopa jednu protivničku podmornicu (znao je da niti jedna britanska podmornica nije u tom području). Pažljivo je promatrao njene manevre i nakon nekoliko trenutaka izbacuje torpeda, a ubrzo zatim čula se eksplozija. Protivnička podmornica bila je uništena. Kasnije je objelodanjeno da je to podmornica Tricheco (810 t). U istom području samo jedan dan kasnije potopljen je artiljerijskom vatrom motorni brod Maria (23 brt). Najvjerovatnije da je Upholder opet manifestirala svoje prisustvo. Iz talijanskih izvora može se razaznati da su tokom aprila i maja 1942. u južnom Jadranu bile prisutne najvjerovatnije dvije podmornice. Ispred rta Platamuni (Crnogorsko primorje) potopljen je 7. 04. parobrod Rosa M. (271 brt), a 16. 04. ispred Manopolia potopljen je parobrod Penelope (1160 brt). Za sva ova tri broda u italijanskim izvorima se tvrdi da su potopljivi torpedima. Na jugu, pri samom ulazu u Jadran, 11. 05. jedna podmornica izvršila je napad artiljerijskom vatrom na dva motorna jedrenjaka ispred luke Porto Palermo (Albanija). Motorni jedrenjak Gesu Crocifisso (137 brt) odmah je potopljen, dok Natalina (37 brt) bio je oštećen, uspio se nasukatati, ali kasnije je ipak potonuo.

Od konca aprila do sredine jula 1942. povučene su podmornice sa Malte zbog učestalih napada avijacije i prtrpljenih gubitaka u luci, kao i zbog povećane minske opasnosti. Uslijed toga, te zbog zadataka na centralnom dijelu Sredozemlja protiv osovinskog saobraćaja (priprema za britansku ofanzivu u Cirenaiici) i u pripremi savezničkog iskrcavanja u sjeverozapadnoj Africi, podmornice vrše veoma velika naprezanja kako bi uspješno odigrale svoju ulogu. Pa i uz takve napore, one se povremeno pojavljuju u Jadranu, kako se to može razabrati iz italijanskih izvora. Sa parobroda Ezilda Croce, koji je bio 28. 07. u vožnji iz Baria za Valonu, primiećen je trag 4 torpeda koji su promašili. Drugi izvještaj govori o primijećenju podmornici 2. 08. 15 M južno od rta Kamenjak, uslijed čega Italijani obustavljaju dva dana saobraćaj Ancona — prolaz Maknare. Ponovno u oktobru italijanski podaci registriraju pojavu podmornice uz istočnu obalu. Na ruti Dubrovnik — Split jugoistočno od Korčule napadnut je artiljerijskom vatrom i torpedima parobrod Veglia oko 10,00 2. 10. i bio prisiljen da se nasuče kod Orebića. Na večer 5. 10. napadnuta su kod otoka Oblik dva broda artiljerijskom vatrom i torpedima. Parobrod Eneo bio je oštećen, a drugi uspio je uploviti u Rogoznicu, istovremeno obalska baterija prisiljava podmornicu da zaroni. Četiri dana kasnije ponovno je uslijedio napad podmornice kod rta Ploče na parobrod Magliuolo koji je plovio u pratnji torpiljarke T—5. Jugostočno od Cavtata oko 10,00 11. 10. izvršen je napad na konvoj od tri broda koje prati torpiljarka, ali i ovoga puta nije bilo uspjeha.

Prema tome, u 1942. godini britanske podmornice u Jadranu izvršile su oko 14 napada, pri čemu je potopljeno 7 (11.617 brt), oštećeno 2 transportna broda i potopljene dvije protivničke podmornice. (Na osnovu podataka iz dostupnih britanskih i italijanskih izvora).

U 1943. godini prisutnost britanskih podmornica na Jadranu bila je češća. Mada je još uvijek težište njihove

aktivnosti na južnom, ipak je sve učestalija njihova pojava na srednjem i sjevernom Jadranu. Ispred Boke 11. 01. 43. potopljen je motorni brod Vittoria Beraldo (547 brt) torpedima podmornice, a deset dana kasnije podmornica Tigris potopila je trgovački brod Citta di Genova (5413 brt). Brod je plovio iz Patrasa za Bari, bez osiguranja, brzinom oko 15 čvorova. Brod se nalazio oko 20 M zapadnosjeverozapadno od otoka Sazan, kada je oko 13.15 odjeknula eksplozija i ubrzo zatim počeo je tonuti. Ponovno je opažena prisutnost podmornice 24. 01. kod rta Mendra, kada je pokušala napad na torpiljarku T—1 koja je osiguravala parobrod Cassala. Ovaj napad nije uspio. Idućeg mjeseca, 10. 02. u ovom istom rajonu podmornica Unbending pogađa torpedom parobrod C. Margarittoni koji je plovio na ruti Drač — Bari. Parobrod je bio prisiljen da se nasuče. Oko 5 M istočno od Monopolija, jedan dan ranije, potopljen je parobrod Eritrea (2517 brt) torpedima podmornice. Osim ovoga, u februaru su opažene podmornice u sjevernom i srednjem Jadranu, koje svoje prisustvo otkrivaju torpednim i artiljerijskim napadima. Kod rta Ploča 10. i 12. 02. podmornica je izvršila bezuspješni napad na dva konvoja. Prvi je izvršen na parobrod Totonno kojega je osigurala torpiljarka Giovannini, a drugi na konvoj od 4 parobroda koji je osiguravala torpiljarka T—5. Nakon toga oko 3 M zapadno od Velog Rata na Dugom 13. 02. podmornica je artiljerijskom vatrom potopila popisni minolovac (preureden ribarski brod) Mafalda (44 brt). Prema italijanskim podacima podmornica je opažena u februaru kod Ilovika, rta Bonaster, Šćedra i rta Ploča. Ako se uzme u obzir sve ovo, kao i činjenicu iz italijanskih izvještaja, da su 24. 02. opažene podmornice u rajonu rta Bonaster i otoka Šćedro, onda se može pretpostaviti da su u srednjem i sjevernom Jadranu bile prisutne najvjerovatnije dvije podmornice. Iz dostupnih britanskih izvora o tome podataka nema. Prema italijanskim izvorima kod rta Oštro 16. 03. opažena je jedna podmornica, a u maju opažena je podmornica 19. kod rta Kamenjak, 23. kod rta Ploča i 24. kod Gruža. To su jedini podaci o prisutnosti podmornica u Jadranu u razdoblju mart — juni. U to vrijeme, 18. 04. izgubljena je podmornica Regent (ona koja je nakon kapitulacije Jugoslavije uplovila u Boku), najvjerovatnije uslijed naílaska na minu u južnom Jadranu (mada se u nekim britanskim izvorima spominje da je potopljena od protivničkih protivpodmorničkih snaga).

Najveći dio savezničkih podmornica djelovao je u aprilu i početkom maja u Sicilijanskom prolazu i Tirenskom moru sa ciljem da se spriječi evakuacija osovinjskih snaga iz Afrike. Nakon ovoga, podmornice su ponovno aktivnije u Jadranu. U Otrantskim vratima 14. 06. oko 16.40 pogođen je parobrod Rosandra (8034 brt) kojega je osiguravao naoružani brod Rovigno. Brodovi su plovili iz Preveze za Valonu na udaljenosti oko 0,7 M od obale. Već su prošli luku Palermo (Porto Palermo) praćeni periskopom podmornice Tactician, ali kada su se našli na pogodnom položaju za izvršenje napada (oko 15 M u smjeru 295° od Palerma) podmornica izbacuje torpeda. Parobrod Rosandra nije odmah potonuo i upućena je pomoć za spasavanje broda iz Valone, ali napori za spasavanje bili su uzaludni i brod je potonuo neposredno ured Valonom. Italijanska osmatračka stanica na Grpaščaku (Dugi otok) 7. 07. javila je prisutnost podmornice u tom području. To je bio jedini znak njene prisutnosti u tom mjesecu. Ali zato je august bio bogatiji po podmorničkoj aktivnosti. Podmornice su imale svoje podmorničke rajone na rutama Bari — Drač i Brindisi — Valona, sa težištem ispred Barija i Brindisija. Na ruti Drač — Brindisi plovio je bez osiguranja parobrod Citta di Catania (3535 brt). Oko 8 M sjeveroistočno od Brindisija podmornica Unruffled izvršila je u 11.00 3. 08. torpedni napad. Brod je potonuo. Pomoć brodolomcima pružili su minolovci koji su se zatekli na prilazima Brindisiju. Dok se to dešavalo u ovom rajonu, u Valonu je vraćen jedan konvoj koji se uputio prema Brindisiju. Odmah su upućene snage za traženje podmornice (2 aviona, 2 patrolna čamca, 1 korveta), ali koje su se neobavljenog posla vratile u baze. Istovremeno,

nešto sjevernije kod Barija patrolira podmornica Uproar. Njoj se ukazala šansa 6. 08. oko 22.00 kada je opažen konvoj na udaljenosti 6 M u smjeru 64° od svjetionika Bari. Bio je to parobrod Italija, kojega su osiguravali torpiljarka Pilo i naoružani motorni brod Brindisi (1977 brt). Kratko vrijeme prije napada sa italijanskog broda ugledali su toranj podmornice. Ali bilo je kasno za manevar, jer trenutak iza toga prolomila se eksplozija, a mot. brod Brindisi počeo je tonuti.

Četiri dana kasnije, oko 1820. 10. eksplodirao je torpedom na boku pomoćnog broda ratne mornarice Asmara (6850 brt) kojega je pratila torpiljarka Stocco. Agonija broda trajala je do idućeg dana kada je konačno potonuo. Najvjerovatnije da je ovaj uspjeh zabilježila podmornica Unruffled koja je u to vrijeme patrolirala ispred Brindisija, gdje je taj napad izvršen. Jedan napad ponovno je izveden 15. 08. kada su na konvoj od 2 broda koje je osiguravao razarač Lubiana (Liubljana) izbačena torpeda. Torpeda ovoga puta su prošla pokraj cilja. Konvoj je nastavio svoj put iz Valone za Bari. Ponovno je torpedni napad izveden 24. na konvoj od 3 parobroda, koja su osiguravali torpiljarka i jedna korveta, kada se nalazio 6 M ispred Barija. Opet nije bilo pogodaka. Ali podmornica Unruffled 27. zabilježila je novi uspjeh. Oko 1045 na udaljenosti 40 M u smjeru 103° od Brindisija, potopila je motorni brod Citta di La Spezia (2474 brt) koji je samostalno plovio iz Brindizija za Valonu. Istoga dana, nešto sjevernije, oko 0900, podmornica Unseen potopila je parobrod Rastrello (1550 brt). 48 M u smjeru 338° od Brindizija. Brod je plovio na ruti Drač — Bari. Tri milie jugozapadno od otoka Sazan 28. 08. potopljen je artiljerijskom vatrom podmornice motorni jedrenjak Fabiola (130 brt), a tri dana kasnije, 31. oko 1900 potopljen je pomoćni brod ratne mornarice Flegetonte (1162 brt) na oko 2 M ispred Barija, za vrijeme plovidbe prema Brindisiju. I kada su se već savezničke snage iskrcale na Apeninski poluotok, kada je već bila potpisana kapitulacija, 5. 09. pogođen je torpedom ispred Brindisija tanker Dora C. kojeg je pratila 1 torpiljarka i 2 korvete. Sastav je plovio iz Barija za Valonu. I kada je već sastav uzeo kurs od Brindisija ka Valoni, na udaljenosti oko 9 M uslijedila je eksplozija. Brod ipak nije potonuo. Spašen je i otegljen u Brindisi.

Ovaj mjesec predstavljao veoma izraženu podmorničku aktivnost. Izvršeno je deset napada, pri čemu je potopljeno 7 brodova (17.651 brt). U tome vremenu, a najvjerovatnije 10. 08. izgubljena je podmornica Parthian. Pretpostavlja se da je naišla na minu.

Početkom septembra u južnom Jadranu patrolira podmornica Unrivalled koja uplovljava u Bari, napušten od Nijemaca, zaplijenjuje trgovačke brodove koje je tamo zatekla i sprovodi ih do Malte. Putem joj se pridružuje podmornica Unruly. Ova pojedinost, samo jedna u nizu sličnih, ilustrira smielost i drskost podmorničkih komandanata koju su ispoljavali ne samo u Jadranu, nego u okvirima podmorničkog rata uopće. U periodu od završetka aprilskog rata do kapitulacije Italije, koliko se moglo prikupiti podataka, bilo je izvršeno 36 napada u kojima je potopljeno 21 brod (51.018 brt), a oštećeno 4 broda i potopljene 2 protivničke podmornice. Pri tome su izgubljene 2 britanske podmornice. I u ovom periodu težište podmorničke aktivnosti bilo je u južnom Jadranu, u rajonima luka južne Italije i Albanije, u Otrantskim vratima, a povremeno dolaze do sjevernog Jadrana i time predstavljaju opasnost za protivnički saobraćaj i na tome području.

Zaključak o značaju podmorničkih aktivnosti na Jadranu bio bi nepotpun za ovaj period, ako ga nebi promatrali u sklopu partizanskog rata na Jadranu do septembra 1943. g. Partizanske akcije na obalnom pojasu, otocima i međuotočnom području ometale su protivnikov saobraćaj, sprečavale su njegovo neprekidno odvijanje i optimalno korišćenje lučkih i brodskih kapaciteta. Osim toga, za njegovo obezbjeđenje u međuotočnom području morali su Italijani angažirati snage KoV i snage ratne mornarice. Dakle, partizanske akcije ometale su nesmetano odvijanje saobraćaja u nutrašnjim vodama duž dalmatinske obale. S druge strane, opasnost od podmornica na

otvorenom dijelu Jadrana i prilazima unutrašnjim vodama predstavljala je drugu prijetnju italijanskom saobraćaju. Zbog toga, obezbjeđenje saobraćaja trebalo je sprovesti rješavanjem problema protivpartizanske i protivpodmorničke odbrane. Radi toga su snage ostavljane za obezbjeđenje saobraćaja od podmornica često upotrebljavane u zajedničkim dejstvima sa kopnenom vojskom protiv partizanskih snaga. Na okupiranom području Italijani su imali 7 torpiljarki, 7 naoružanih parobroda i tegljača, 1 naoružanu baržu, 7 torp. čamaca, 3 patrolna čamca, 11 protivpodmorničkih patrolnih čamaca, 1 topovnjača, 2 minolovca, 37 popisnih minolovaca (preuređenih uglavnom od ribarskih brodova) i 32 protivpartizanska broda. Osim torpiljarki, torpednih čamaca, minolovaca i barže, svi ostali brodovi bili su preuređeni za izvršavanje zadataka u okvirima svoje namjene. Pa i ratni brodovi nisu bili opremljeni za efikasna protivpodmornička dejstva. Na stjecištu ruta i otvorenim dijelovima ruta vršeno je patroliranje brodovima i avionima. To su bili rajoni rta Ploča, prolaz Maknare, rt Kamenjak ispred Dubrovnika, a povremeno Mljetski, Lastovski, Neretvanski, Brački i Srednji kanal, zatim u području Vis — Korčula — Sušac i u Kornatskom otočju. Pojedine važne brodove ili grupe brodova pratile su torpiljarke, koje su više predstavljale odbranu od površinskih snaga nego od podmornica. Početkom 1943. Italijani postavljaju na obali u prolazu Maknare i rta Ploča stalne hidrofone i bacače dubinskih bombi. Nadalje opremaju neke manje brodove torpednim naoružanjem da služe kao brodovi zamke za podmornice. Sva ova sredstva nisu uvijek pružala potpunu sigurnost plovidbi brodova. Radi toga se povremeno naređivao prekid saobraćaja za 1 — 3 dana, nakon što su osmatračke stanice otkrile podmornicu u određenoj zoni, koju su za to vrijeme pretraživali avioni i protivpodmornički brodovi.

PERIOD POSLIJE OKUPACIJE ITALIJE

Kapitulacijom Italije iz osnova se promijenila operativno-strategijska situacija na Jadranu. Snage NOVJ mnogostruko su ojačale, drže veliki dio obale u svojim rukama, a Nijemci su prisiljeni borbom osvajati dio po dio obale, kako bi osigurali održavanje vlastitog pomorskog saobraćaja i uređenje obalske odbrane. Na suprotnoj strani Jadrana savezničke snage do polovine septembra zauzimaju Brindisi i Bari, a u oktobru izbijaju do Termolia. Time je stvarna značajna osnovica za dejstva lakih pomorskih snaga u Jadranu, a avijacije na Balkanskom poluotoku uopće. Tako je ostvarena prevlast koja sputava aktivnost njemačkih pomorskih snaga i avijacije na Jadranu, sprečava korišćenje otvorenog dijela mora za pomorski saobraćaj. Dakle, prevlast savezničkih lakih pomorskih snaga i avijacije na Jadranu i dejstva jedinica NOVI na obali i otocima međusobno se upotpunjuju i otežavaju, a jedno vrijeme čak sprečavaju održavanje njemačkog, pomorskog saobraćaja i uređenje obalne odbrane. U takvim okolnostima aktivnost podmornica više nije neophodna potreba u južnom i srednjem Jadranu (barem ne takvog intenziteta kao prije), dok njihova pojava u sjevernom Jadranu prisiljava Nijemce da neprekidno o njima vode računa.

Dolazak Nijemaca na Jadran nije istovremeno značio i organizacijsko sređivanje pomorskih snaga i mornaričkih jedinica i ustanova na kopnu. U fazi te nesređenosti jednoj savezničkoj podmornici uspjelo je ući u Valonski zaliv i u luci Valone potopiti 22. 09. 43. ex italijanski motorni naoružani brod Rovigno, namijenjen za pratnju konvoja.

Na sjevernom Jadranu nekoliko podmorničkih napada izmjenilo je njemačke planove. U rajonu rta Kamenjak 7. 10. oko 07,40 jedna podmornica izvršila je torpedni napad na putnički parobrod Eridania (7095 brt) koji je plovio za Pulu. Brod je potopljen. Samo nekoliko sati kasnije, oko 1445 podmornica izbacuje nekoliko torpeda na parobrod Sansego, koji plovi iz Zadra za Pulu, ali nije bilo pogodaka. Artiljerijskom vatrom napada parobrod Ugliano koji plovi na istoj relaciji, te mu je

nanijela oštećenja, ali ne kobna. Oba broda uspjela su doploviti u Pulu. Tri dana ranije u istom ovom području plovila je grupa od 4 broda. Podmornica izbacuje torpeda na parobrod Sebenico, ali napad nije uspio. Iako je u nekoliko napada postignut samo jedan potpuni uspjeh, prisustvo ove podmornice prisililo je njemačku mornaričku komandu za Jadran da planirano prebacivanje morem dva mornarička artiljerijska divizona iz Trsta i Pule na južni Jadran zamijene kopnenim transportom. Duž obalne kopnene komunikacije nisu mogli upotrebiti, jer su pojedine dijelova obale držale ili kontrolirale jedinice NOVJ. Zbog toga kopneni transport morao se kreirati pravcem Ljubljana — Slavonski Brod — Mostar — Zelenika, odnosno preko Bitolja za Albaniju.

Na udaljenosti od oko 6 M ispred Dubrovnika potopljen je u 1550. 18. 10. njemački parobrod EH Fisser. Oko 16,35 njemački izviđački avion otkrio je podmornicu u tom rajonu, pa se može pretpostaviti da je to njezino djelo.

Iz njemačkih izvora saznajemo da je bila registrirana prisutnost savezničkih podmornica u novembru. Pri povratku u bazu Pula njemačka podmornica U—453 je izvijestila da je 12. 11. oko 23,40 u rajonu rta Kamenjak opazila protivničku podmornicu (u to vrijeme niti jedna njemačka podmornica nije bila u tome području). Nadalje, komandant luke Pula primio je izvještaj da je 20. 11. poslije podne opažena podmornica zapadno od Lošinja. Interesantno je da nije zabilježen niti jedan pokušaj napada podmornice na njemačke brodove u to vrijeme. Razjašnjavanje ovoga moglo bi se djelomično naći u podatku koji je zabilježen u Dnevniku Admirala Jadrana (Komandant njemačkih mornaričkih snaga na Jadranu), gdje 18. 11. navodi da je prije 14 dana (početkom mjeseca) jedna britanska podmornica preuzela u sjevernom Jadranu 12 britanskih oficira koji su pobjegli iz zarobljeništva, te da se baš u to vrijeme nalazi još jedna podmornica na izvršavanju sličnog zadatka. (Ove podatke dostavila je njemačka kontraobavještajna služba). Jedan njemački hidroavion otkrio je oko 13,00 2. 12. podmornicu u Zadarskom kanalu, a slijedećeg dana oko podne ponovno je primjećena podmornica 2 M ispred Zadra. U oba slučaja podmornica je bila zaronjena. Međutim komandant luke Zadar nije raspolagao sa sredstvima za njeno uništenje. Izgleda da su Saveznici dobro poznavali stanje njemačkih mornaričkih snaga na Jadranu, jer u uvjetima dobro organizirane odbrane, koju izvode snage mornarice, sigurno podmornica nebi ulazila niti se tako dugo zadržavala u tako skućenom prostoru za manevar. Ponovno se u januaru 1944. susreću podaci o opaženim podmornicama. Oko 6 M južno od Raše opažen je periskop podmornice oko 10,30 28. 01. kako se navodi u izvještaju parobroda Sansego. Slijedećeg dana, prema izvještaju lučkog kapetana iz Lošinja, primjećen je periskop ispred uvale Čikat. Nekoliko dana ranije, prema podacima njemačke kontraobavještajne službe, 26. 01. na obalu između Umaga i Novigrada iskrcala su se dva muškarca pomoću gumenog čamca. Sve ovo govori da podmornice više ne dolaze u Jadran sa ciljem da vrše napade na protivnički pomorski saobraćaj, nego po raznim specijalnim zadacima, najčešće obavještajne prirode. Ali bez obzira na te ciljeve, Nijemci su prisiljeni poduzimati mjere protivpodmorničke odbrane. Iako su od Italijana zaplijenili jedan dio njihovih brodova baziranih u Jadranu, nisu bili u stanju da ih odmah upotrebe, jer su ih prethodno morali opremiti. Tako je koncem novembra 1943. osposobljeno za upotrebu: 3 torpiljarke, 5 eskortnih brodova (naoružani trgovački), 25 patrolnih čamaca, 1 pomoćna krstarica i 1 protivavionska krstarica. Do konca novembra prikupljena je jedna eskadrila hidroaviona Arado 196 za zaštitu saobraćaja. Zračna odbrana obale i obalne mora bila je vrlo slaba. Konačno, nedostatak mina za polaganje protivpodmorničkih prepreka u rajonu rta Kamenjak i rta Ploča otežava sprovođenje efikasnije protivpodmorničke odbrane u vrijeme kada se ne raspolaze sa većim brojem pogodnih ratnih brodova i kada su potrebe saobraćaja bile velike.

U isto vrijeme dok imaju poteškoća u stvaranju sigurnosti na vlastitim plovnim rutama, Nijemci su aktivni sa svojim podmornicama na Jadranu, a posebno izvan njega, osloncem na luku Pula. Od Italijana zaplijenili su oko 20 podmornica koje su bile u gradnji (nisu završene do konca rata), 2 neispravne (Nautilo i Beilul) i 8 džepnih podmornica tipa CB (36 t), od kojih su neke upotrebljavali do konca rata. No Pula služi i za baziranje njemačkih podmornica, gdje baziraju najmanje 4 (U—453, U—81, U—596, U—407), dok o eventualnom baziranju više njih nema podataka. Početkom novembra u Sredozemlju Nijemci imaju 13 svojih podmornica, čije ciljeve predstavljaju saveznički transportni brodovi. Zračnim napadima na njihove baze Toulon, Marseille, Pulu i Rijeku u toku novembra nastoji ih se neutralizirati, nanošenjem gubitaka u bazama. Ovi napadi produžuju se i nadalje i tako je 9. 01. 1944. u Puli uništena U—81 i Nautilo. Plovidba njemačkih podmornica kroz Jadran ometala je, makar djelomično, borbu protiv savezničkih podmornica, jer je u to vrijeme bila zabranjena brodovima i avionima bilo kakva protivpodmornička aktivnost. Početkom novembra 1943. g. U—453 u tri navrata polagala je mine ispred Barija i Brindisija, a u 11. 12. postavljen je ponovni zahtjev komandantu njemačkih podmornica na Sredozemlju za polaganje mina ispred Gargana, Barija i Brindisija, do kojega međutim nije došlo. Ovaj zahtjev nije bio usvojen sa motivacijom da je to područje već minirano na dubinama do 30 metara, zatim zbog ograničenog broja podmornica i naprezanja kojima su one izložene. Ipak, već postavljene mine bile su efikasne. Britanski razarač Quail naletio je na jednu od njih 15. 11., a zatim kada je pokušaju spasavanja tegljen, potonuo je. Sedmicu dana kasnije sa istim minama potopljen je flotni minolovac Hebe. Osim ovih, nekoliko manjih brodova bilo je oštećeno. Iako ovi rezultati nisu bili veliki, oni prisiljavaju Saveznike da osiguravaju konvoje i brodove u protivmorničkom i protivpodmorničkom pogledu, a to iziskuje još uvijek znatne snage.

U okviru svojih operacija za ovladavanje obalom i otocima Nijemci su pri desantu na Korčulu upotrebili U—596 za patroliranje zapadno i jugozapadno od Korčule. Ovakav način upotrebe je jedan od izuzetaka, jer su vjerovatno predstavljali intervenciju savezničkih brodova koji bi bili ciljevi za podmornicu.

Osim polaganja ofanzivnih minskih prepreka u Jadranu, Nijemci su skloniji upotrebi podmornica izvan njega. Komanda mornaričkih grupa JUG smatrala je da bi Otrantska vrata uopće trebalo držati otvorenim, pa čak i odgovarajućim borbenim dejstvima, razumljivo pod uslovom da se raspolaze odgovarajućim snagama. Pri tome u osnovi je dominirala misao o mogućnosti odvijanja što sigurnijeg saobraćaja Jadransko more — Egejsko more. Kako je međutim prevlast na moru i u zraku bila na strani Saveznika, a Nijemci ne raspolazu sa potrebnim snagama, ova razmatranja dobila su drugorazredno značenje. Nadalje bilo je interesantno razmatranje njemačke komande o mogućnosti povremenih proboja kroz Otrantska vrata zajedničkom operacijom podmorničkih snaga u toku noći, bombardera i lovačke avijacije i lakih pomorskih snaga protiv manje ili više stacioniranih snaga protivnika koje su taj prolaz zatvarale. Prema tim razmatranjima takve operacije imale su izgleda na uspjeh. Ali prilike su bile nešto drugačije. Nije im uspjelo niti povremeno osigurati komunikaciju za površinski saobraćaj. Nekoliko puta uspjeli su sa podmornicama probiti se kroz Otrantska vrata, a da pri tome nisu poduzimali nekakve specijalne mjere. prikrivanja. Podmornica U—596 opremljena šnorkeleom probila se kroz Otrantska vrata u aprilu i ponovno krajem jula, pa iako su Saveznici putem obavještajne službe saznali za njenu plovidbu i pojačali nadzor nad zonom Otrantskih vrata (avionima i pomorskim snagama, uspjela je doploviti u svoj Rep na ruti Malta —

Bengazi. Mada su Saveznici smatrali ovu barazu »nesavladivom preprekom« i za to angažirali znatne pomorske i zračne snage, činjenice pokazuju da njena efikasnost nije bila srazmjerna upotrebljenim snagama. Od zaplijenjenih džepnih podmornica (8 komada) neke su Nijemci ustupili Mornarici Socijalne Republike Italije. Upotrebljavali su samo neke koje su bile ispravne. Detalji o njihovoj upotrebi su vrlo šturi. Iz italijanskih izvora, gdje se izlaže o njihovim gubicima, stiže se uvid da su upotrebljavane. Tako se je CB—16 nasukala i pala u ruke Britancima 1. 10. 1944. kod mjesta Sinigallia pri izvršavanju jednog zadatka. CB—17 potopili su saveznički avioni kod mjesta Cattolica u zoru 3. 04. 1945. kada se vraćala u bazu. CB—18 iskrcavala je agente 31. 03. 1945. u rajonu mjesta Pesaro, ali je pri tome bila potopljena. Iako se ne raspolaze podacima o njihovom dejstvu i rezultatima, može se konstatirati da je njihova upotreba u toj fazi rata imala više psihološki uticaj nego materijalni, ali Saveznici su morali odvojiti snage za kontrolu vlastite pozadine da spriječe eventualne diverzije.

U toku II svjetskog rata na Jadranu su savezničke podmornice potopile 32 trgovačka broda sa preko 90.000 brt, 1 torpiljarku, 2 podmornice, a pri tome su izgubili 5 podmornica. Osim toga, na minama položenim od njemačkih podmornica izgubili su 1 razarač i 1 minolovac. Promatrajući uspjehe savezničkih podmornica na Sredozemlju u cjelini, gdje je potopljen 361 brod sa 1,157.000 brt, a izgubljeno 52 podmornice, može se zaključiti da na potopljenu podmornicu u Jadranu dolazi 18.000 brt potopljenog brodovlja, dok u Sredozemlju 22.250 brt. K tome treba dodati 4 krstarice, 9 razarača, 8 torpednih čamaca i torpiljarki, 16 italijanskih i 5 njemačkih podmornica, koje su potopile savezničke podmornice. (Brojke date za Sredozemlje uključuju i Jadran). Nijemci su u Sredozemlju izgubili 68 podmornica, a potopili su 95 savezničkih trgovačkih brodova sa 449.206 brt, 2 nosača aviona, 1 bojni brod, 4 krstarice, 12 razarača i 5 manjih brodova.

Podmornička aktivnost na Jadranu u II svjetskom ratu pokazuje da je veoma teško onemogućiti prodore podmornica kroz Otrantska vrata i da pojava samo jedne podmornice zahtjeva angažiranje znatnijih snaga i poduzimanje mjera koje ne dozvoljavaju optimalno korišćenje kapaciteta u pomorskom saobraćaju. Nadalje podmornice kao ofanzivno sredstvo prenose rat u protivničke vode u kojima on održava skoro potpunu kontrolu. Avijacija postaje sve značajniji protivnik podmornice. Obje zaraćene strane upotrebljavaju avione za izvidanje, traženje i gonjenje podmornica. Avion prisiljava podmornicu da se duže zadržava pod vodom, u stanju je da za kratko vrijeme pretraži veće površine, a to također utječe na mogućnosti podmornica.

Na kraju treba naglasiti, da posade podmornica moraju biti vrlo dobro osposobljene za izvršavanje svih svojih funkcija na podmornici i moraju raditi sinhrono kao jedinstven tim pri izvršavanju zadataka. Njihova fizička izdržljivost i psihološka stabilnost predstavljaju bitne elemente posade podmornice. I u najtežim trenucima, kada eksplozije dubinskih bombi izazivaju potrese podmornice, razne kvarove, prekide struje i prodore vode, smireno reagiranje i izvršavanje uigranih radnji od strane cijelog tima, može podmornicu spasiti od kobne sudbine. A takav je svaki brod na moru u ratu, pa čak i u miru u naročitim slučajevima. O radu svakog pojedinca ovisi funkcija broda kao cjeline, a što je značajnija funkcija u tom timu, to je i veća reprerkusija u slučaju izražene greške. I dok bombe prašte, dok se krhotine odbijaju o palubu broda, požar se širi ili voda prodire, svaki član posade izvršava određenu funkciju, ostaje na borbenoj stanici i nema »prebacivanja« i traženja »boljeg« zaklona, jer brod plovi na pučini i bori se da plovi. A ako jedan prestane ploviti, drugi nastavlja neumitno prkoseći sudbini, jer ploviti se mora.